

**OSMANLI SARAYININ
SANATI HİMAYESİNİN MÂLÎ BOYUTLARI
(XVI. ASRIN İLK ÇEYREĞİNDE
II. BAYEZİD'İN
İN'ÂMÂT DEFTERİ ÇERÇEVESİNDE)**

Hilâl KAZAN*

Özet

Osmanlı mâlî sistemi içerisinde sanat ve sanatçıların desteğinin var olmasının bilinmesine rağmen bunların Osmanlı ekonomisindeki parasal durumu her zaman için bir bilinmezi oluşturmaktadır. Belediye Kitaplığı MC_0.071 numarada kayıtlı olan "*Defter-i Müsevvedât-ı İn'âm ve Tasaddukat ve Teşrifât ve İrsâliyât ve Âdet ve Nukeriye ve Gayruhu*" adlı aynı zamanda *II. Bayezid'in İn'âmât Defteri* adı da verilen defterde 909-17/1503-12 yılları arasında düzenli olarak sanatkarlara verilen çeşitli in'âm ve tasadduk kayıtları bulunmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak bahsedilen zaman dilimi içinde yıllık olarak sanatçı gruplarına verilen in'âmlarla beraber meselenin boyutu tartışılacak ve bunların Osmanlı bütçelerindeki payları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İn'âm, tasadduk, sanat, hatt, nakkaş, İdris Bitlisi, Şeyh Hamdullah

Osmanlı mâlî sistemi içerisinde sarayın dolayısıyla sultanın sanat ve sanatçılara desteğinin var olduğunun bilinmesine rağmen bunların Osmanlı ekonomisindeki yeri her zaman için bir muammadır. Şimdiye kadar sanat

tarihinde bu alanla ilgili yapılan çalışmalar henüz konu hakkında bir fikir verecek düzeye ulaşmamıştır.

İstanbul, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet yazmaları arasında 071 numarada kayıtlı olan *Defter-i Müsevvedât-ı İn'âm ve Tasaddukat ve Teşrifât ve İrsâliyât ve 'Âdet ve Nukeriye ve Gayruhu* adlı aynı zamanda *II. Bayezid'in İn'âmât Defteri* olarak da bilinen arşiv belgesinde 909-17/1503-12 yılları arasında sekiz yıllık zaman süresince diğer saray ileri gelenleri ile birlikte düzenli olarak sanatkarlara da verilen çeşitli in'âm ve tasadduk kayıtları bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu defterdeki bilgilerden yola çıkarak bahsedilen zaman dilimi içinde yıllık olarak sanatçılara verilen in'âmlarla beraber meselenin boyutu tartışılacak ve bunların Osmanlı bütçelerindeki payları üzerinde durulacaktır¹.

I

II. Bayezid (1448-1512) devri her zaman için II. Mehmed'in imparatorluğu çok ileri götürmesi ile I. Selim'in kısa hükümrانlık süresinde doğudaki fetihleri, üst üste büyük başarıları ve İmparatorluğa bir de mukaddes emanetleri getirmesi arasında sıkışmış, Bayezid'in yaptığı atılımlar gereken alakayı görmediği gibi başarıları da gölgede kalmıştır. Hâlbuki mevcut belgeler göstermektedir ki, gerek Osmanlı sanatının gelişme sürecinde sanatkarlara saygısı ve büyük desteği, gerekse maiyetindeki devlet ricalinin iyi eğitim görmüş ve iyi yetişmiş olması, sanatı ve sanatçıyı desteklemeleri dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde II. Bayezid devrinin özel bir yeri vardır.

1481-1512 yılları arasında Osmanlı tahtında hükümrان olan II. Bayezid halim-selim, dindar, hoşgörölü bir padişah olarak bilinir. Babası Fatih Sultan

¹ Bahsedilen defterdeki bilgiler şu çalışmalarda kullanılmıştır: Rıfki Melül Meriç, "Beyazid Câmii Mimarı", *AÜ, İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, Ankara, 1958, s. 5-75; Ömer Lütfü Barkan, "Osmanlı Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri" *Belgeler*, IX, Ankara 1979, s. 95; İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I, II. Bâyezid Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, İstanbul 1981, s. 213-222; a.mlf., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları V, XVI. Asır Divan Şairleriyle İlgili Bâzi Arşiv Kayıtları", *Türklük Araştırmaları*, VII İstanbul 1991-92, s. 243-258; Mustafa Açıkgöz, *II. Bâyezid Devri İn'âmât Defteri (Muharrem-Zilhicce 910/Haziran-Mayıs 1504-1505)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996 (yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Mehmed ilimle fazlaca ilgilendiği için, oğlu Şehzâde Bayezid'e de iyi bir eğitim verilmesini temin etmiştir. O'nun devrin tanınmış âlimlerinden olan Muarrifzâde'den bütün İslâm ilimlerini en iyi şekilde öğrenmesini sağlamıştır. Çandarlı İbrahim ve Yahya Paşa gibi tecrübeli, ilim ve irfan sahibi devlet adamlarını da kendisine lala olarak tayin etmiştir. Amasya'nın önde gelen ilim adamlarından Müeyyedzâde ise şehzâdenin musahibi olmuştur. Diğer taraftan Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almış, oldukça yetenekli bir hattat olmuştur.

II. Bayezid şehzâdeliği esnasında da Amasya'daki sarayına genellikle bu çevreden insanları alıp himaye etmiştir. Bu sebeple II. Bayezid'in sarayında önemli ölçüde entelektüel ve sanatkârlardan oluşan seçkin bir topluluk bulunmaktaydı. Aralarında Şeyh Hamdullah ve hocası Hayrettin Maraşî, Tâcizâde Cafer Çelebi ve kardeşi Sadi Çelebi, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, Zenbilli Ali Efendi, tarihçi Şükrullah, Türkçe ilk resimli cerrahi kitabının müellifi meşhur tabip Şerefeddin Sabuncuoğlu, şairlerden Refikî, Âfitabî ve Kabulî² gibi kültür ve sanat tarihimizin tanınmış simaları ilim ve sanatlarını hep şehzâde Bayezid'in himayesi altında bu şehirde geliştirmişler ve nadide eserler ortaya koymuşlardır.

Babası Fatih Sultan Mehmed 30 yıllık saltanatı süresince Osmanlıyı cihan devleti haline getirmiş, radikal uygulamalarla bir takım yeni anlayışlar ortaya koymuş, kanunnameleri vasıtasıyla gerek devlet gerekse toplum yapısında bu yenilikleri yerleştirme ve teb'aya kabul ettirmeye çabalamış, bunun yanı sıra eğitim sistemini değiştirmiş, medreseleri bir üst seviyeye çıkarmış; ayrıca yoğun bir şekilde batı ve doğudan sanatçıları davet etmişti. İşte II. Bayezid 886/1481 senesinde Osmanlı tahtına sultan olarak oturduğu zaman böyle yepyeni bir devlet düzeni ve anlayışıyla karşı karşıya kalmıştır. Öncelikle kapıkullarına yüksek miktarda cülus bahşişleri dağıtıp yeniçerilerin ulufelerini de 5 akçeye yükseltmiştir. Bu suretle kulları ile arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmiş, devletteki yeni idari sistemi yerleştirmeye ve güçlendirmeye gayret etmiştir³. Devrinde babası kadar yoğun askeri hareketliliğin olmaması, umumiyetle bu devrin silik geçtiği ve imparatorluğun gücünün yeteri kadar kullanılmadığı gibi

² Şair Kabûlî, İran Şirvan'dan gelmiştir. 1472'de Bayezid'in sarayında olduğu biliniyor. Geniş bilgi için bkz. Petra Kappert, *Die Osmanischen Prinzen und Ihre Residenz Amasya im 15. und 16. Jahrhundert*, İstanbul 1976, s. 63-64.

³ Şerafettin Turan, Bayezid II, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 234-238.

bir takım düşünce ve kamuları oluştursa da, arşiv kaynaklarındaki bilgi ve belgeler çerçevesinde II. Bayezid devri kültür ve sanat açısından büyük gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur, denilebilir.

II

İn'âmât Defteri'nde II. Bayezid'in saltanatının son 8 yılına ait bilgiler, XVI. asrın hemen başında hem Osmanlı sanatı hem de sanat tarihi açısından çok müstesna kayıtlardır. Sultana ait in'âm ve ihsan kayıtları bulunan defterin ilk yılına ait bilgilerde Sultan II. Bayezid'in sarayında müzisyen ve şairlerin dışında ehl-i hıref denilen hattat, nakkaş, mücellit, kuyumcu, künde-kâr gibi sanatçılardan meydana gelen teşkilatta toplam 146 kişi tespit edilmektedir. Hâlbuki babası Fatih'in saltanatının son on yıllık dilimine ışık tutan bir ruznamçe defterinde Eski Saray'da bulunan ehl-i hırefte 13 sanat-kâr bulunmaktadır⁴. Fatih'in sarayında bu tarihten 6 yıl sonra, yani 883/1478-79 senesindeki saray çalışanları içinde yer alan ehl-i hıref 12 kişiden müteşekkildir. Dolayısıyla 883/1478-79 tarihinden itibaren 909/1503-04 yılına kadar geçen 26 yıllık zaman zarfında sarayda desteklenip, himaye edilen sanat-kârların sayısı 12'den 146'ya çıkmıştır⁵.

Deftere göre bu sekiz yıllık süre zarfında sultandan in'âm ve ihsana nâil olan sanat-kârların sayısı müzisyenler ve şairler dışında toplam 469 kişidir. Musikişinaslar Fatih devri kayıtlarına göre 6 kişidir. Bayezid devrinde 909/1503-04 yılında 11 kişi, ancak sekiz yıl süresinde sultandan maddi anlamda taltif gören musikişinasların tamamı 24 kişidir. Şairlerin ise Fatih devrine ait arşiv kayıtları bulunmamaktadır. Ancak şura tezkirelerinde bu devirde sarayda 30 kadar ulûfeli şair bulunduğu kaydedilmektedir⁶. Hatta Fatih'in içerden ve dışardan toplam 185 şairi himaye ettiği belirtilmektedir⁷. Fakat II. Bayezid'in *İn'âmât Defteri* kayıtlarına göre sultanın düzenli olarak himayesi

⁴ TSMA D.9600 numaralı ve 877/1472-73 yıllarına ait Ruznamçe Defteri'nde Cemâat-i Kâtibân-ı Kütüb diğer sanat-kâr gruplarından ayrı olarak yer almaktadır ve 2 kişiden müteşekkildir. Ehl-i hıref ise 11 kişidir. Daha sonra bu katipler cemâati de ehl-i hırefe ilhak edildiği için burada da ehl-i hırefle beraber verilmiştir.

⁵ TSMA D.9600, İstanbul Belediye Ktp. Muallim Cevdet, nr. 0.71.

⁶ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul 1996, s. 28.

⁷ A.g.e.

altına aldığı şairlerin sayısı 31'dir. Bunun yanı sıra esas mesleği şairlik olmadığı halde edebiyatla iştigal edip sultana çeşitli sebeplerle -ki bunların amacı muhtemelen bir şekilde sultana yaklaşmak ve onun desteğini sağlamak idikasında takdim edenler de 23 kişidir. Bu demek oluyor ki, sekiz yıl boyunca II. Bayezid toplam 54 şaire in'âm ve ihsanda bulunmuştur. Bütün bu kayıtlarda adı geçen sanatçıların büyük bir çoğunluğunun sultanın sarayında, onun himayesi altında bulunması ve hükümdardan büyük miktarlarda maddi destek ve iltifatlara mahzar olmaları normal olarak II. Bayezid'in sanata olan yakın ilgisinin bir tezahürüdür.

Bu çerçevede II. Bayezid'in *In'âmât Defteri*'ndeki verilerden, bir yıl içinde sanatçılar, müderrisler, tabipler, kadılar, askerler ve diğer saray ileri gelenlerinin tamamına maaşlarının dışında 3.663.500 akçe in'âm, tasadduk, vs gibi ödemelerde bulunduğu anlaşılmaktadır⁸. Bu bütün içinde sultanın himayesindeki müzisyenler ve şairler de dâhil olmak üzere bütün sanatçıların aldığı in'âm ve ihsanlar 223.400 akçedir. Ayrıca sanatçılardan bazılarında çeşitli evsafıta 46 adet de hil'at verildiği görülmektedir. Bu miktar (223.400 akçe) sanatçıların yıllık payın yaklaşık % 6,1'ine sahip olduklarını gösterir.

Sanatçıların 8 yıllık zaman zarfında 337.400 akçe ile 916/1510-11 yılında en fazla, 911/1505-06 senesinde ise 104.500 akçe ile en az in'âm aldıkları öğrenilmektedir. Netice itibariyle sanatçıların 8 yılda toplam 1.980.049 akçe ve çeşitli evsafıta 358 adet hilat aldıkları yine defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Bu yekûn içinde ehl-i hirefe bağlı sanat grupları ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulursa içlerinden hattat, nakkaş, mücellid, kağıtçı gibi dallardan müteşekkil kitap sanatçılarının 424.098 akçe ile diğer sanat grupları arasında ilk sırada yer aldığı, onları 414.150 akçe ile silah sanatçılarının, 346.800 akçe ile şairlerin, 251.500 akçe ile kazancı, çilingir ve bıçakçılardan meydana gelen maden sanatçılarının ve 160.300 akçe inamla da musikişinasların takip ettiği dikkati çeker.

⁸ Ömer Lütfü Barkan, "Osmanlı Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, IX, 13, Ankara 1979, s. 296-380. Adı geçen defter 909/1503-04 yılına ait bilgileri ihtiva etmektedir.

Kitap sanatları	424 098
Silah sanatları	414 150 *
Şairler	346 800
Maden sanatları	251 500
Musikişinaslar	160 300
Kuyumcular	150 100

Toplam in'âmların sultanın himayesindeki 38 cemâ'ate ayrı ayrı dağılımına bir göz atıldığı takdirde; 31 kişilik tek bir gruptan meydana gelen şairlerin listenin en üstünde yer aldıkları görülmektedir. "Kâtibân-ı kütüb" adı verilen 16 kişiden müteşekkil kitap istinsah eden hattatlar 250.998 akçe in'âmla şairleri takip etmektedirler. 3. sırada 74 kişi gibi büyük bir cemâ'at oluşturan hassa yayıcıları 193.100 akçe ile yerlerini almaktadırlar. Musikişinaslar 160.300 akçe ile 4. durumdadırlar. 42 kişiden meydana gelen kuyumcular 150.100 akçe ile 5. sırada, 35 kişiden meydana gelen hassa kazancıları ise 130.300 akçe ile 6. sıradadır. 21 kişiden mürekkep nakkaşan-ı hassa 91.600 akçe ile 7. sırada, 32 kişilik okçular 71.050 akçe ile 8. sırada 19 kişilik gürzcüler 70.400 akçe ile 9. sırada ve nihayet 15 kişilik cemaat-i mücellidan 65.000 akçe ile 10. sırada bulunmaktadır.

İlk ondaki toplu cemâ'at payları sanatkar bazına indirildiğinde cemâ'at-i kâtibân-ı kütüpte bir hattatın 8 yılda maaşı dışında ortalama 15.687 akçe in'âm aldığı tesbit edilebilir. Bir şair ortalama 11.187 akçe ile 2. sırada, cemâ'at-i mutribanda vazifeli bir müzisyen de 5937 akçe ile 3. sırada yer alırken; bunu bir nakkaş 4362 akçe ile ve bir mücellid 4333 akçe ile takip etmektedir. Bir kazancı 3723 akçe ile 6. sırayı, bir gürzcü 3705 akçeyle 7. sırayı almaktadır. 8. sırada 3574 akçe ile kuyumcu, 9. sırada 2610 akçe ile hassa yayıcısı ve 10. sırada 2220 akçe ile hassa okçusu bulunmaktadır.

OSMANLI SARAYININ SANATI HİMAYESİNİN MÂLÎ BOYUTLARI

Tablo 2

909-917 Yılları Arasında II. Bayezid'den İn'âm Alan Cema'atlerin İlk Onunda Bulunanların Sayısı, İn'âmları Toplu Çizelgesi

Sıra No	Sanatkâr Grubu	Toplam İn'âm	Sanatkâr Sayısı	Kişi Başına Ortalama
1	Kâtipler	250 998	16	15687
2	Şairler	346 800	31	11 187
3	Musikişinaslar	160 300	27	5937
4	Nakkaşlar	91 600	21	4362
5	Mücellidler	65 000	15	4333
6	Kazancılar	130 300	35	3723
7	Gürzcüler	70 400	19	3705
8	Kuyumcular	150 100	42	3574
9	Kemangerler	193 100	74	2610
10	Tirgerler	71 050	32	2220

Bu bahsedilen in'âmları sanatkârlarla örneklendirmek gerekirse; 910/1504 senesinde Tebriz'den gelen hattat Sultan Ali bahsedilen 8 yıllık zaman diliminde kaftanları ve maaşı haricinde 56.000 akçe in'âm ile ilk sırada yer alır. Sultan Ali'yi 50.000 akçe ile hattat Şeyh Hamdullah ve şair Tacizade Cafer Çelebi takip eder. Nakkaş Hasan 32.000 akçe ile 4. sırada iken mücellid Ahmed 22.000 akçe ile 8. sıradadır. Sultanın düzenli himayesinde olan şairlerin her birinin 20.000 ile 35.000 akçe arasında kaftanlar haricinde in'âm aldıkları anlaşılmaktadır. Kitapları istinsah eden sanatçıların ise diğer cemâ'atlerden daha fazla ödüllendirildikleri II. Bayezid'in in'âmat defterindeki bilgilerden öğrenilmektedir.

Tablo 3
Çeşitli San'ât Dallarında II. Bayezid'den En Fazla İn'âm alan
Sanatçıları Gösterir Liste

Sanatı	Adı	Toplam İn'âmı
Katip	Sultan Ali	56 000
Katip	Şeyh Hamdullah	50 000
Şair	Cafer Çelebi	50 000
Şair	Katibi	34 500
Nakkaş	Hasan	32 000
Şair	Maili	28 000
Şair	Sabayi	28 000
Şair	Ruhi	27 000
Mücellid	Ahmed	22 000
Şair	Firdevsi	21 000
Kuyumcu	Hamza	18 000
Gürzcü	Kemal	17 000
Çizmecî	Davud	16 500
Neyzen	Kasım	16 500
Yaycı	Taceddin	16 000
Guyende	Hüseyin	16 000
Kopuzcu	Hüsrev	16 000
Kazancı	Ibrahim	15 000
Zernişancı	Yusuf	13 000
Külahduz	Seydi	12 000
Kılıççı	Sungur	10 500
Bıçakçı	Hamza	10 000
Okçu	Hayreddin	7 500

III

Bu genel değerlendirmelerden sonra II. Bayezid'in ihsanda bulunup himaye ettiği bazı önemli şahsiyetlerin ödüllendirilmesine vesile olan hadiselerin detayları üzerinde durmak, konunun boyutlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

İn'âmât defterinden tespit edilen ve çeşitli konuları kapsayan 31 adet te'lif kitap 8 yıl süresince Bayezid'e sunularak yazarları 269.500 akçe ve çeşitli kumaşlardan imal edilmiş 25 adet kaftanla taltif edilmiştir. Bu kitaplar genellikle tarih, *Süleymanname*⁹, *Kıssa-ı Yusuf* ve *Kısa-i Hamza* gibi menakıbnameler, tebabet, tefsirler, fıkıh, hadis gibi dini konuları ihtiva etmektedir¹⁰. Şüphesiz ki bahsedilen telif kitaplar içinde ilk yer alanlar bu devirde yeniden başlayan tarih yazıcılığı ile ilgili olanlardır.

II. Bayezid XVI. asrın başında Kemal Paşazade ve İdris Bitlisî gibi iki önemli şahsiyeti Osmanlı hanedanının tarihini yazmak için görevlendirmişti. Türkçe tarih yazmakla görevli olan **Kemal Paşazâde**, Amasya'nın entellektüel ve kültürel ortamında yetişip, Anadolu Kazaskeri Müeyyedzâde'nin tavassutu ile Bayezid'in entellektüel çevresinde yerini kısa zamanda almış ve resmi tarih yazıcılığına tayin edilmiştir. Yazdığı *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı esere karşılık 9 Şaban 916/15 Kasım 1510 pazartesi günü sultan tarafından 30.000 akçe ve samur kürklü bir cübbe ile taltif edilmiştir¹¹.

İdris Bitlisî (ö.926/1520) de hanedanın tarihini Farsça olarak yeni bir anlayışa göre tesirli ve güzel edebî bir üslupla yazmak için görevlendirilmiştir¹². Akkoyunlu Uzun Hasan'ın divan kâtibi olan İdris Bitlisî, Safevîlerin 907/1501-02 yılında Tebriz'i işgaliyle II. Bayezid'den davet alır, bu davete verdiği cevapta kullandığı süslü, edebî Farsça sultanı etkiler ve İstanbul'da sultan

⁹ Firdevsî'nin eserinden farklı müstakil bir eserdir.

¹⁰ Bütün kayıtlarda umumiyetle "*kitab-ı telif-i hod*" tabiri geçmekte dolayısıyla kitapların ismi zikredilmemektedir.

¹¹ "*İn'âm be-mezkûrin fi 9 Şaban sene 916: Mevlâna Şah Çelebi bin Kemal Paşa ki Tarih-i Âl-i Osman güft nakdiye 30 000, cübbe 'an murabba' ba-postin samur sevb.*": İstanbul Belediye Ktp. Muallim Cevdet, nr. 0.71, s. 405.

¹² Halil İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, ed. P.M. Holt, B. Lewis, London 1962, s. 152-157; Sara Nur Yıldız, "Historiography XIV. The Ottoman Empire", *Encyclopedia Iranica XII*, New York 2004, s. 403-411.

sarayına gelir. Kendisine yazıda yardımcı olacak iki kâtip tayin edilir. *Heşt Bihişt* adı verilen bu eserin tamamlanması 30 ay kadar sürer. Eserin sultana teslimi 18 Zilhicce 911/12 Mayıs 1506 Salı günüdür. Kitaba karşılık İdris'e 50.000 akçe ile Bursa'nın çatma kumaşından bir adet hil'at ihsan olunur. Ancak İdris Bitlisi bu arada geçen süre zarfında ayrıca bir tane kırmızı frengi düz kadifeden ve iki adet Bursa çatmasından toplam 3 elbise ve toplam 17000 akçe daha in'âma nâil olmuştur¹³. Diğer taraftan İdris'in iki yardımcısı da Bayezid'in in'âmlarından hisselerine düşeni almışlardır¹⁴. *Heşt Bihişt*'ten başka İdris Bitlisi dört ay arayla sultana ayrıca iki kitap daha takdim eder. Bu kitaplar karşılığında tekrar sultanın hâmililiğine mahzar olur¹⁵. Sultan Bayezid, sadece İdris'in kendisini değil yakın çevresini de himayesi altına almış, onları da in'âmlarına mahzar etmiştir ki, bunlardan biri İdris'in annesidir. 29 Receb 916/1 Kasım 1510 tarihinde Bayezid, İdris'in annesine 4000 akçe ile frengi kadifeden 47 zir'a kumaşı hediye olarak göndermiştir¹⁶. İdris'in oğlu da sultana edebiyattaki yeteneğini göstermek maksadıyla bir kaside sunar, karşılığında 2000 akçe ve çukalı murabbadan bir elbise ile taltif edilir¹⁷. İdris 4 Rebiulahir 915/22 Temmuz 1509'da oğlunu kaybeder. Bunun üzerine tekrar tâziye olarak sultandan Bursa çatmasından bir elbise âdet olduğu üzere verilir¹⁸. Defterdeki kayıtlardan tespit edilebildiği kadarıyla İdris Bitlisi maaşı ve hil'atlerinin

¹³ *In'âm be-mezkûrin fi 12 Safer 910*: Mevlâna İdris münşi nakdiye 10 000 'an hizâne, çatma-i Bursa: (Aynı Defter, s. 69); *Tetimme-i in'âm be-mezkûrin fi 7 Ramazan 910*: Mevlâna İdris münşi mirahori 'an kadife-i kırmızı frengi sade sevb: (Aynı Defter, s. 97); *In'âm be-mezkûrin fi 10 Şevval 910*: Mevlâna İdris münşi nakdiye 7000, çatma-i Bursa sevb: (Aynı Defter, s. 104)

¹⁴ *Tasadduk be-mezkûrin fi 16 Zilhicce 910*: kâtibân-ı Mevlâna İdris ki kitab-ı hâssa-i neferâni yed 1 000, 2 000: (Aynı Defter, s. 120); *In'âm be-mezkûrin fi 27 Zilhicce 914*: Merdüm-i Mevlâna İdris münşi 'an hidmet-i hâssa feristâde 2 000: (Aynı Defter, s. 327); *Tasadduk be-mezkûrin fi 16 Şaban 916*: Merdüm Mevlâna İdris 1 000: (Aynı Defter, s. 407)

¹⁵ *In'âm be-mezkûrin fi 25 Receb 914*: Mevlâna İdris münşi ki kitab dâde nakdiye 10 000, 'an murabba' ba-post samur sevb: (Aynı Defter, s. 304); *In'âm be-mezkûrin fi 29 Şevval 914*: Mevlâna İdris münşi ki kitab âverd nakdiye 7 000, carne misluhu: (Aynı Defter, s. 321).

¹⁶ *In'âm be-mezkûrin fi 29 Receb 916*: Valide-i Mevlâna İdris nakdiye 4 000, kemha-i sürme-i firengi sade bezira'i Bursa 47: (Aynı Defter, s. 402).

¹⁷ *Tasadduk be-mezkûrin fi 5 Ramazan 916*: Veled-i Mevlâna İdris ki kaside âverd nakdiye 2 000, 'an murabba' ba çuka sevb: (Aynı Defter, s. 411).

¹⁸ *Tâziye-i Mevlâna İdris münşi ki veledêş müteveffâ şüd fi 4 Rebiulahir 915*; çatma-i Bursa sevb: (Aynı Defter, s. 337)

OSMANLI SARAYININ SANATI HİMAYESİNİN MÂLÎ BOYUTLARI

dışında toplam 126.000 akçe in'âm almıştır. Hasılı İdris, sultanın bir çok ileri gelenden daha fazla in'âm ve itibarına nâil olmuştur, denilebilir.

Yapılan İn'âmılar

Tablo 4 İdris-i Bidlisi'ye			
Sebeup	Akçe	Hil'at	Tarih
Babasının Acemistan'de vefatına TÂZİYE		Çatma Bursa	13 Ş 909
	10000	Çatma Bursa	12 S 910
		Mirahori kırmızı firengi sade kadife	
	7000	Çatma Bursa	10 L 910
Kitap getirdi	10000	An murabba ba-samur kürk	25 B 914
Kitap getirdi	7000	Çatma Bursa	29 L 914
Oğlunun vefatına TÂZİYE		Çatma Bursa	4.R 915
Tarih-i Al-i Osman'ı yazdı	50000	Çatma Bursa	18 Z 911
	5000		26 Ş 911
	5000		8 R 913
	7000		20 M 914
	4000		28 C 914
	7000	An murabba ba-çuka	8 B 916
	7000		16 Ş 916
	14000		24 L 916
Toplam	126 000	6 çatma, 2 murabba, 1 kürk, 1 firengi	

Sultan II. Bayezid ve **Şeyh Hamdullah**'ın isimleri genellikle birlikte anılmaktadır. Uzun yıllara dayanan hem talebe-hoca, hem de arkadaşlık ilişkisi İstanbul sarayında da devam eder. II. Bayezid kadim dostu, hocası, Kibletü'l-küttab Şeyh Hamdullah'ı sarayda yazı hocası yapar. Bu saray hocalığının

rakamlara yansıyan yanı ise şöylece özetlenebilir. Bir müddet 25 akçe gündelik ücretle çalışmış, ayda 737, senede 8844 akçe almıştır¹⁹. 918/1512-13 tarihine ait bir defterde ise ayda 1000 akçe maaşı olduğu yazılıdır. Buna göre Şeyh Hamdullah saraydaki son zamanlarında günlük yaklaşık 34 akçeden fazla ücret almaktadır²⁰. Bu ücretin yanı sıra Şeyh'e Akbaba ve Alemdağı'nda da birer timar verilmiştir²¹.

İn'âmât Defteri'ndeki kayıtlara göre Şeyh Hamdullah II. Bayezid için itina ile 909/1503 senesinde bir Kur'an yazmıştır. Buna karşılık sultan 29 Receb 909/17 Ocak 1504 tarihinde 7000 akçe ve murabba bir kaftan hediye etmiştir²². İn'âmât Defteri'ndeki kayıtlara göre Şeyh Hamdullah, Sultan Bayezid için ikinci Kur'an'ı 914/1508-09 senesinde yazar. Bu kez sultan 6 Cemaziyelevvel 914/2 Eylül 1508 tarihinde 10.000 akçe para ile biri mirahorî, diğeri murabba iki cübbe ile in'âmda bulunur²³. Bir ay sonra Şeyh Hamdullah 3 Şaban 914/27 Kasım 1508 tarihinde Bayezid'den 7000 akçe ve samur kürklü bir murabba kaftan daha hediye eder. Şeyh Hamdullah 913/1507-08 senesi içinde annesini kaybeder. Bunun üzerine 19 Zilkade 913/21 Mart 1508 günü tâziye olarak kendisine 5000 akçe ile birlikte bir murabba kaftan verilir.

Kütüphanelerde birçok Mushaf, dua kitapları ve murakkâları bulunan Şeyh Hamdullah bu in'âmaların haricinde sultandan ayrıca toplam 21.000 akçe ile 3 adet samur kürklü, bir adet kürksüz murabba kaftan alır.

¹⁹ TSMA, D.8003. Bu defterde Bayezid'in torunlarından Alemşah Sultan'ın oğlu Osman Çelebi'nin 100 akçe yevmiesinin olduğu, ayrıca kendisine ayda 2 mirahorî kaftan ve diğer istihkakının verildiği, annesi ve diğer maiyetinin gelirleri de kayıtlıdır. Şehzâde Osman 1512'de Yavuz tarafından ortadan kaldırıldığına göre, bu defter onun vefatından önce belki de II. Bayezid'in son aylarına ait olmalıdır.

²⁰ TSMA, D.9629

²¹ Muhittin Serin, *Şeyh Hamdullah Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 1992, s. 34 (bundan sonra Serin, *Şeyh Hamdullah* şeklinde kısaltılacaktır); Julian Raby, Zeren Tanındı, *Turkish Bookbinding in the 15th Century. The Foundation of an Ottoman Court Style*, London 1993, 96-100.

²² TSMK, A.5. 909/1504 tarihli Bayezid için yazılmış olan Şeyh Mushaf'ı bu olsa gerektir. Serin, *Şeyh Hamdullah*, s. 89.

²³ İ. Ü. Kütüphanesi'ndeki 6662 no'lu Mushaf'ın 914/1508'de II. Bayezid için yazıldığı kaydını havidir. Muhittin Serin, *a.g.e.*, s. 94.

OSMANLI SARAYININ SANATI HİMAYESİNİN MÂLÎ BOYUTLARI

Tablo 5
Şeyh Hamdullah'a Verilen İn'âmlar

Adı	Akçe	Hil'at	Tarih	Sebep
Şeyh Hamdullah	7000	Murabba ba-çuka	29 B 909	Muşhaf getirdi
Şeyh Hamdullah	3000	Murabba ba-post samur	12 N 910	
Şeyh Hamdullah	3000	Murabba ba-post samur	28 Ş 912	
Şeyh Hamdullah	3000	Murabba	29 R 913	
Şeyh Hamdullah	5000	Murabba ba-çuka	19 Za 913	Annesi vefat etti
Şeyh Hamdullah	10 000	Murbba ba-çuka mirahori murabba ba-çuka	6 Ca 914	Mushaf yazıp getirdi
Şeyh Hamdullah	7000	Murabba ba-post samur	3 Ş 914	
Şeyh Hamdullah	5000		9 C 916	
Şeyh Hamdullah	7000	Murabba ba-post samur	25 Ş 917	

II. Bayezid'in himayesinde olan ve aldığı in'âmlarla dikkati çeken bir diğer şahsiyet XVI. asrın önde gelen hattatlarından Tebriz'den İstanbul'a gelen **Sultan Ali**'dir. İstanbul'a 1 Receb 910/8 Aralık 1504 tarihinden hemen önce geldiği II. Bayezid'in İn'âmât Defteri'ndeki şahsı ile ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır. Kendisine önce 5000 akçe ile beraber in'âm edilen samur kürklü cübbe verilmiştir. Aradan üç ay geçtikten sonra 10 Şevval 910/16 Mart 1505 tarihinde bu kez kendisinin ve ailesinin hayat şartlarını rahatlatmak için 15.000 akçe ev parası ihsan edilmiş, 911/1505-06 senesinde de birer ay arayla 10.000 akçe ve biri samur kürklü diğeri sade murabba iki cübbe in'âm olunmuştur. 912/1506-07 yılında bir kez 5000 akçe ve bir murabba cübbe alan Sultan Ali, 913/1507-08 senesinde toplam dört kez Sultan Bayezid tarafından ödüllendirilmiştir. Bu ödüller, üç defada verilen toplam 10.000 akçe ile biri samur kürklü, biri çukadan iki murabba cübbedir. 913/1507-08 senesinde Sultan Ali'nin aldığı in'âmlardan biri Şeyh Hamdullah ve müzehhip Abdurrahman ile aynı gündedir. Üç kitap sanatçısının aynı günde in'âm alması yakın bir geçmişte sultan için bir eser meydana getirmiş olduklarını düşündürmektedir. Hattat Sultan Ali, 910-917/1504-1511 yılları arasında saraydan 56.000 akçe in'âm ile birlikte 10 adet cübbe almıştır.

Tablo 6
Sultan Ali'ye Verilen İn'âmlar

Adı	Akçe	Hil'at	Tarih	Sebep
Sultan Ali	5000	Murabba ba-post samur	1 B.910	
Sultan Ali	15 000		10 L 910	Ev parası
Sultan Ali	5000	Murabba ba-post samur	4 Ş 911	
Sultan Ali	5000	Murabba	14 N 911	Genel
Sultan Ali	5000	Murabba	26 Ş 912	
Sultan Ali	3000	Murabba	29 Ra 913	
Sultan Ali	2000		27 Ca 913	
Sultan Ali	5000	Murabba ba-çuka	22 Ş 913	
Sultan Ali		Murabba ba-post samur	19 L 913	
Sultan Ali	5000	Murabba ba-post samur	3 Ş 914	
Sultan Ali	5000	Murabba	18 R 915	
Sultan Ali	1000		18 C 917	

II. Bayezid'in en önemli nakkaşı olduğu aldığı in'âmlardan ve eserlerinden anlaşılan sanatkar, nakkaş *Hasan*'dır. Künyesini imzalarında Hasan b. Abdullah olarak zikretmesinden kendisinin devşirme olduğu tahmin edilmektedir. Sultandan 910/1504 senesi sonunda aldığı 2000 akçe ile bir kaftan onun ilk in'âm kayıdır. Kendisinden günümüze intikal eden Şeyh Hamdullah gibi sarayın en muteber hattatının istinsah ettiği Mushaf'lara yaptığı tezhiplerdir. Bu tezhiplerin kalitesi, nakkaş Hasan'ın nakkaşlar arasında gerek sanat gerekse konum itibarıyla iyi, tercih edilir bir durumda olduğuna işaret eder²⁴. 29 Receb 909/17 Ocak 1504 tarihli Mushaf'ın tezhibini yaptığı eserde kayıtlı olmasına rağmen bu iş için kendisine in'âm verilip verilmediği hakkında bir bilgi yoktur.

Daha sonra Şeyh Hamdullah'ın 914/1508 senesinde üst üste istinsah edip Sultan II. Bayezid'e takdim ettiği iki Mushaf'ın tezhiplerini yapan Nakkaş Hasan'a 3 Receb 914/28 Ekim 1508 ve 5 Rebiulevvel 914/3 Temmuz 1508 tarihlerinde

²⁴ TSMK. A.5. 909 tarihinde Bayezid için yazılmış olan Şeyh Mushaf'ı bu olsa gerektir. Bkz. Serin, *Şeyh Hamdullah*, s. 89.

OSMANLI SARAYININ SANATI HİMAYESİNİN MÂLÎ BOYUTLARI

toplam 5000 akçe ile benekli kumaştan yapılmış iki adet kaftan in'âm edilmiştir²⁵. Sultandan Edirne'de 11 Rebiulevvel 917/8 Haziran 1511 tarihinde aldığı 2000 akçe ve bir alaca kumaştan yapılmış kaftan onunla ilgili son in'âm kayıdır. II. Bayezid'in hassa nakkaşı Hasan, defterdeki kayıtlar muvacehesinde sultandan 10 adet benek, bir adet alaca kaftan ile beraber 32.000 akçe in'âm almıştır.

Tablo 7
Nakkaş Hasan'a verilen in'âmrlar

Adı	Akçe	Hil'at	Tarih	Sebep
Hasan	2000	Benek	20.Z.910	
Hasan	2000	Benek	14.N.911	
Hasan	2000	Benek	20 Ş 912	
Hasan	500		22 L 912	
Hasan	2000	Benek	13 R 913	
Hasan	2000		7 Z 913	
Hasan	2000	Benek	5 Ra 914	Şeyh Hamdullah Mushafı tezhipi
Hasan	3000	Benek	3 B 914	Şeyh Hamdullah Mushafı tezhipi
Hasan	3000	Benek	22 L 914	
Hasan	3000	Benek	8 C 915	
Hasan	3000		10 B 915	
Hasan	3000	Benek	4 M 916	
Hasan	3000	Benek	24 L 916	
Hasan	2000	Alaca	11 Ra 917	

Sonuç olarak Fatih ve Yavuz arasında sıkışmış sanatsever kimliği yeterince vurgulanamamış olan Sultan II. Bayezid'in sadece son 8 yılına ait in'âm kayıtları sultanın azımsanmayacak derecede sanatı himaye ettiğini göstermektedir. Onun yakın çevresinde ve sarayında bulunan her türlü sanatkarın sultanın ihsanlarına nail olduğu hatta beğenmediği bir esere dahi

²⁵ TSMK, HS. 84 no'lu ve İ.Ü. Ay. 6662 no'lu Mushaf 914/1508'de II. Bayezid için yazıldığı kayıtlarını havidir. Serin, *Şeyh Hamdullah*, s. 90, 94; İ. Ü. Ay. 6662 no'lu Mushaf'ın resimleri için Serin, *Şeyh Hamdullah*, s. 103-107.

1000 akçe in'âm verecek kadar sanatı ve sanatçıyı desteklediği görülmektedir. Diğer taraftan sanatçılara verilen in'âm ve ihsanların devletin resmi defterlerinde kayıtlı olması ve bütçelerde yer alması ayrıca dikkat çekicidir ve bunun adeta sultanın asli görevlerinden biri haline geldiğinin de göstergesidir. Burada genel çerçevede verilmeye çalışılan bilgilerin, daha detaylı yapılacak çalışmalarla konunun daha farklı boyutlara varması mümkündür.

Abstract

THE FINANCIAL ASPECT OF THE ART PATRONAGE (WITHIN THE FRAMEWORK OF INAMAT RECORDS OF BEYAZID II, AT THE BEGINNING OF THE 16th CENTURY)

Eventhough patronage given to the the art and artist within the fiscal system has already been known, financial aspect of this issue in the Ottoman economy has not been discovered. "Defter-i Müsevvedât-ı İn'âm ve Tasaddukaat ve Teşrifât ve İrsâliyat ve 'Âdet ve Nukeriye ve Gayruhu" another name is İn'âmât Defteri of Beyazid II which is kept in the Belediye Library MC_0.071 contains records of gifts and alms offered to the artists between the years of 909-17/1503-12 in a regular base. Based on this information, the dimension of the issue together with gifts given to the artists annually within the stated time period will be discussed and the share of this in the Ottoman butget will be mentioned.

Keywords: Gifts, Alms, Art, Calligraphy, Artist, İdris Bitlisî, Seyh Hamdullah,